

LONDEN 2011

THE WOLVES OF HIGH STREET: REVIVAL VAN HET STEDELIJK OPROER

In de zomer van 2011 leek Engeland even in brand te staan. Duizenden gemaskerde jongeren namen de straat over om sportwinkels, telefoonshops en supermarkten te plunderen. Gelijkaardige taferelen speelden zich de laatste jaren ook af in de Franse *banlieues* en de Amerikaanse getto's. Een nieuw grootstedelijk fenomeen maakt opgang. Ogenschijnlijk lijken deze rellen geen enkele 'zin' te hebben: er vallen onschuldige slachtoffers, de aangerichte schade is niet te overzien, en het rauwe geweld stuit op algemeen onbegrip. Daarenboven heeft iedereen het gissen naar de drijfveren achter deze demonstraties-zonder-woordvoerders. De onlusten worden daarom algemeen beschouwd als een fenomeen dat met politiek weinig heeft te maken.

Dit soort stedelijk oproer is echter helemaal niet zo nieuw vanuit historisch perspectief. In pre-industriële grootsteden was het een geijkt actiemiddel van de stedelijke armen. Aan de hand van enkele klassieke sociaalhistorische werken over het pre-industriële oproer tracht ik grip te krijgen op dit hedendaagse fenomeen. In navolging van de historische grootheden Eric Hobsbawm en E.P. Thompson stel ik mij opnieuw de vraag of deze relschoppers wel zo apolitiek zijn als ze worden voorgesteld.

Op 4 augustus 2011 schoot de anonieme politieagent V53 de 29-jarige Engelsman Mark Duggan dood in Tottenham, een wijk in Noord-Londen. Duggans dood was bijzonder controversieel. Politieagenten in het Verenigd Koninkrijk dragen meestal geen vuurwapen. Voor de geplande arrestatie van Duggan was echter een gewapende eenheid ingezet omdat de agenten vermoedden dat hij zelf een wapen had. Het is echter nog altijd niet duidelijk of dat wel degelijk het geval was.¹ Over de omstandigheden van Duggans overlijden deed heel wat tegenstrijdige informatie de ronde en heerst nog altijd veel onzekerheid. Zijn nabestaanden waren bijzonder ontevreden over de communicatie van de lokale politie, die aanvankelijk onterecht had verklaard dat Duggan eerst zelf had geschoten.

Uit protest verzamelden tweehonderd mensen twee dagen later aan het lokale politiebureau in Tottenham.² Ze hielden kartonnen borden in de lucht met 'Rechtvaardigheid voor Mark Duggan', 'De familie van Mark Duggan heeft nood aan antwoorden' en 'Duggan is geen gangster'. De betogers scandeerden: 'Wij willen antwoorden, nu!' Ze eisten dat een hooggeplaatste commissaris hen te woord

zou staan. Een lokale inspecteur werd wandelen gestuurd. Het protest verliep vreedzaam, maar tegen de avond werd de sfeer grimmiger. Omstanders staken twee politiewagens in brand. Dit was het startschot voor vier broeierige zomernachten. De plunderingen in Tottenham hielden aan tot zonsopgang de volgende dag. In de drie volgende nachten breidden de onlusten zich uit over heel Groot-Londen (in 22 van de 32 *boroughs*) en naar andere grootsteden als Bristol, Birmingham, Leeds, Liverpool en Manchester. Jongeren kwamen overal in Engeland massaal op straat om brand te stichten, winkels te plunderen en politieagenten aan te vallen. De Engelse krant *The Guardian* stelde later in een onderzoeksrapport dat 'de derde nacht van het oproer [...] een van de meest intense 24 uren van burgerlijke onrust in de recente Engelse geschiedenis was.'³ In totaal werden in 66 verschillende politieregio's onlusten geregistreerd. In Londen werden 16.000 agenten op de been gebracht om de rust te herstellen. Volgens sommigen was het niet zozeer hun inbreng, maar wel de aanhoudende regen die ten slotte het einde van de onlusten inluidde. Eindbalans van vier hete zomernachten: 5 doden, 2.278 geplunderde

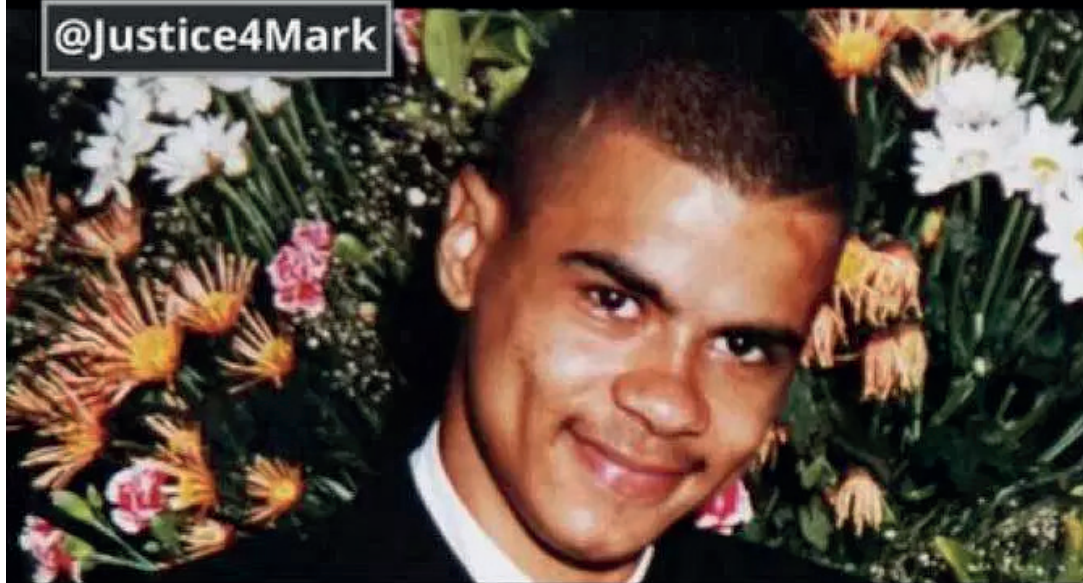

Links: solidariteitsmars voor Mark Duggan en andere slachtoffers van politiegeweld, augustus 2011. (standard.co.uk)

Rechts: affiche met een oproep voor een herdenkingsmars voor Mark Duggan, augustus 2017. (voice-online.co.uk)

JUSTICE FOR MARK DUGGAN

@Justice4Mark

**4TH AUGUST 2017
4.30PM - 7.30PM**

**4.30PM: Gather on Broadwater Farm
5.30PM: Leave for Tottenham Police Station
6:00PM: Rally at Tottenham Police Station**

#NOJUSTICENOPEACE

winkels, 3.960 arrestaties en 299 gewonde agenten.⁴ Duizenden mensen werden na een intensieve klopjacht aangehouden en er werd geschat dat in totaal meer dan 15.000 mensen actief hadden deelgenomen.⁵ De schaal van de onlusten was ongezien in het moderne Engeland.

Politiek van plundering: protest of ‘rel-shoppen’?

Deze druktemakers in trainingspak zonden schokgolven doorheen Engeland, maar politici, journalisten en sociologen hadden het gissen naar hun boodschap. Na het aanvankelijk vreedzame protest in Tottenham zelf, waren immers nergens nog woordvoerders of spandoeken te bespeuren, laat staan een duidelijk eisenpakket. Deelnemers wilden enkel praten met journalisten als ze anoniem konden blijven, maar veel vaker nog werden persfotografen en cameraploegen hardhandig weggejaagd. Konden de massale plunderingen en vernielingen nog wel aan het aanvankelijke protest tegen de dood van Duggan gelinkt worden? Of ging het hier om iets anders, namelijk puur opportunisme? Die kwestie bleek erg delicaat in de nadagen van de onlusten. Zo kwam de Britse openbare omroep BBC onder vuur te liggen omdat hij in zijn verslaggeving het woord ‘betogers’ had gebruikt.⁶ De toenmalige eerste minister, de conservatieve David Cameron, verklaarde in het House of Commons dat ‘jonge mannen die *flat screens* stelen en winkels in brand steken, niets met politiek of protest te maken hebben, dat is diefstal.’⁷ Toenmalig burgemeester Boris Johnson stelde dan weer dat ‘het stilaan tijd werd te stoppen met al die nonsens over diepzinnige sociologische verklaringen voor baldadige criminaliteit en het vernielen van andermans bezit’.⁸ Ook de parlementaire onderzoekscommissie, geleid door Labour,

brak zich het hoofd over dit oproer ‘zonder duidelijke oorzaken of verklaring’ en besloot dat ‘in tegenstelling tot gebeurtenissen in het verleden [...] er hier geen sprake lijkt te zijn van een duidelijk narratief, van protest of duidelijke politieke objectieven’.⁹ Het gebruik van de term ‘protest’ in het publieke debat lag na de rellen dus erg gevoelig. Desondanks was er een breed gedeeld aanvoelen dat de rellen wortelden in een diepere maatschappelijke malaise. Er werd bijvoorbeeld op gewezen dat de deelnemers veelal afkomstig waren uit wijken waar de armoede en werkloosheid beduidend hoger en de diploma’s aanmerkelijk lager waren dan in de rest van het land.¹⁰ Politici hadden het over ‘achtergestelde wijken’ en ‘verscheurde gezinnen’. En David Cameron sprak zelfs over een ‘gebroken samenleving’.¹¹ De rellen vielen daarenboven samen met de grootste financiële crisis sinds de jaren 1930, die het Verenigd Koninkrijk had beantwoord met een erg drastisch en gecontesteerd besparingsbeleid. De gespannen relatie tussen de politiek en de jongeren in deze wijken deed anderen zich dan weer afvragen waarom dergelijke uitbarstingen niet veel vaker voortkwamen.¹²

Hoewel dit op het eerste gezicht allemaal plausible verklaringen zijn, confronteert het stilzwijgen van deze jongeren ons met een probleem: in hoeverre kunnen buitenstaanders iets zeggen over de motieven van de deelnemers als ze dat zelf niet doen? Is het wel legitiem om te stellen dat deze plunders gedreven werden door een reëel politiek ongenoegen? Deze vraag werd onderwerp van een vurig academisch debat. Een eerste groep beschouwde de rellen als ‘blind apolitek geweld’.¹³ Deze groep interpreteerde het stilzwijgen van de jongeren als hun onvermogen om aan politiek te doen. Hoewel die jongeren genoeg redenen hadden om kwaad en gefrustreerd te zijn, waren ze politiek niet

De rellen in Londen in augustus 2011. (The LiveStyle)

voldoende ontwikkeld om hun frustraties op een 'politieke' manier te uiten. Volgens enkele Britse criminologen lag het bewijs hiervoor in het feit dat 'er geen woordvoerders opstonden om hun collectief ongenoegen onder woorden te brengen'.¹⁴ Andere wetenschappers trachtten wel om de politieke aspiraties van de jongeren te ontsluiten en hadden het over een vorm van 'protopolitiek' of 'subpolitiek' protest.¹⁵ Zij zagen de rellen niet als een gebrek aan politiek bewustzijn, maar als de uiting van een politiek bewustzijn-in-wording. Zij stelden dat deze jongeren zich langzaam bewust werden van de onrechtvaardigheden en mistoestanden in hun leefwereld en dat ze onbeholpen op zoek gingen naar manieren om hun ongenoegen te uiten. De Britse sociologe Adiya Akram argumenteerde dat 'hun grieven zich niet noodzakelijk in herkenbare politieke acties vertaalden [...] maar dat de rellen onmisken-

baar een politiek potentieel bevatten'.¹⁶ De gepleegde criminaliteit was volgens haar het bewijs dat dit politieke bewustzijn nog onvolgroeid was. Een derde these echter, aangehangen door vooraanstaande denkers zoals de socioloog Zygmunt Bauman en de filosoof Slavoj Žižek, beschouwde de rellen juist als de uiting van een 'postpolitiek bewustzijn': de onrustige jongeren waren in de eerste plaats neoliberale consumenten gedreven door een hang naar mooie en dure sportkledij.¹⁷ Deze denkers beschouwden de 'shopping-relletjes' als een bewijs van de almacht van een liberaal systeem waarin marktwerking primeert op politieke actie. Žižek schreef dat 'het ontbreken van een duidelijk programma' bewees dat de relschoppers geen politiek alternatief wilden formuleren maar enkel wilden 'rel-shopperen'. Bauman legde hierbij het verband tussen de groeiende ongelijkheid en het alomtegenwoordige consumptisme:

De rellen in Londen in augustus 2011. (marxist.com)

‘Er wordt ons voortdurend verteld dat shoppen de oplossing van al onze problemen is, en het recept voor een goed leven – maar voor een groot deel van de bevolking is deze levensstijl onbereikbaar. De rellen moeten daarom best begrepen worden als een revolutie van gefrustreerde consumenten’.¹⁸ Naast de gevierde *Wolf of Wall Street* waren dit de gefrustreerde *wolves of high street*.

Er doen dus heel verschillende interpretaties van het politieke karakter van de onlusten de ronde. Maar hoewel die standpunten op het eerste gezicht onverzoenbaar lijken, vellen al deze academici in feite wel een gelijkaardig, negatief oordeel over het oproer. Volgens hen heeft het averechts gewerkt en was het onsuccesvol. Nagenoeg allemaal karakteriseren ze de plunders als irrationeel. Daarbij valt op dat ze bij hun beoordeling uitgaan van een vast idee over hoe politiek protest er dan *wel* uit moet zien: het moet vreedzaam verlopen, met een coherent eisenpakket, en kan pas succesvol

zijn wanneer gewogen wordt op de officiële politieke agenda. Aan de hand van deze criteria beschouwt geen enkele onderzoeker de onlusten als een ‘echt’ politiek fenomeen. Al deze onderzoekers erkennen wel degelijk dat de jongeren, met de sociale ongelijkheid, de besparingen en het politiegeweld, alle redenen hebben om ontevreden te zijn. Volgens hen zijn de jongeren echter politiek onvolgroeid en vinden ze (daarom) geen aansluiting bij een ruimer – impliciet vaak een progressief – programma voor hervormingen. Daarbij lijken de academici zich echter niet te kunnen ontdoen van een andere vraag, namelijk die naar de ‘wenselijkheid’ van dit soort oproer. Dat is niet verwonderlijk. Het rauwe geweld van de gebeurtenissen stond op dat moment nog op hun netvlies gebrand. Zo kort na de rellen was het weinig *bon ton* om de mannen in *hoodies* als volwaardige politieke actoren te onderzoeken. Een doorwrochte analyse van deze *rücksichtslose* plunders en ruitbrekers zou immers suggereren dat de

onderzoekers begrip en empathie oprachten voor dit soort gedrag. Vraag is echter of deze aanmatigende blik, waarbij de relschoppers gereduceerd werden tot politiek hulpeloze wezens, ons een beter begrip oplevert van hun motieven. Om tot een beter wetenschappelijk begrip te komen, is het daarom nodig om morele argumenten achterwege te laten en de onlusten met een 'waardenvrij' kader te benaderen.¹⁹

Het pre-industriële stedelijk oproer: rehabilitatie van de stadsmeute

Voor een dergelijke benadering is het misschien zinvol om terug te keren in de geschiedenis en een fenomeen te belichten dat minder nabij is en minder directe emoties oproept. De Britse historicus Eric Hobsbawm worstelde in 1959 met een gelijkaardig probleem in zijn boekje *Primitive Rebels*.²⁰ In die publicatie trachtte hij tot een beter politiek begrip te komen van fenomenen die door historici tot dan toe vaak als apolitiek, primitief en marginaal waren weggezet, zoals *outlaws*, de maffia, en het sektarische 'millennialisme'. Volgens Hobsbawm hadden historici, 'meestal hoogopgeleide stedelingen', tot dan toe echter te weinig moeite gedaan om een beter inzicht te verwerven in deze fenomenen omdat ze te ver van hun bed lagen.²¹ In zijn analyse besteedde hij ook aandacht aan 'het oproer van de stadsmeute'. Deze stadsmeute (*the city mob*) was een onsamenvangende verzameling mensen die de onderlagen van de pre-industriële steden bevolkte. Die bandeloze groep bestond uit traditionele loonwerkers en ambachtslieden zoals leerlooiers, marktkramers, touwslagers, scharenslijpers, kleermakers, dokwerkers, straatventers, slagers, vissers, smeden, maar ook uit groepen die tussen de formele en informele economie in leefden, zoals bedelaars, vagebonden, zak-

Cover van *Primitive Rebels*.

kenrollers en voddenrapers. Deze grillige verzameling stedelijke armen organiseerde zich niet in ambachtelijke gildes, maar hanteerde een heel andere actievorm, namelijk gewelddadig oproer. Daarbij richtte de meute op tijd en stond en in een mum van tijd een spoor van vernieling aan doorheen de stad. Historici deden dit fenomeen lang af als een bewijs van het reactionaire karakter van de onderontwikkelde stadsmeute. Bijzonder invloedrijk was de visie van Marx en Engels op dit 'lompoproletariaat': 'Deze lijdelijke verrotting van de onderste lagen van de oude maatschappij wordt door een proletarische revolutie hier en daar in beweging geslingerd; maar het zal volgens zijn hele levenswijze eerder bereid zijn zich voor reactionaire kuiperijen te laten omkopen'.²² Deze visie schemert ook bij Hobsbawm door wanneer hij

schrijft dat het fenomeen 'traditionalistisch' en 'prepolitiek' was. Desondanks stelde hij dat dit soort oproer nu eenmaal 'een feit is in de geschiedenis, en waarschijnlijk de vorm van sociale agitatie met de langste voorgeschiedenis'.²³ Het feit dat de meute prepolitiek was, nam volgens Hobsbawm niet weg dat de oproerkraaiers wel degelijk 'een [eigen markering] visie hadden op het bestuur van hun stad'.²⁴

Deze actievorm was typisch voor grote pre-industriële metropolen. In deze steden leefden arm en rijk letterlijk en figuurlijk naast elkaar. Er was nauwelijks sprake van een geografische segregatie: aristocratische paleizen grensden onmiddellijk aan luidruchtige volkswijken, met grote groepen armen in permanente overlevingsmodus. Voor de arme bevolking in deze steden was relschoppen een bijzonder efficiënte manier om lokale machthebbers aan te zetten tot maatregelen in tijden van economische crisis. De lokale machthebbers voelden de impact van dit spontane geweld immers erg direct. De constante dreiging die van die grillige groep uitging, dwong de lokale aristocratie om de voedselprijzen onder controle te houden en waakzaam te zijn voor mogelijke misstanden. Volgens Hobsbawm werd de werking van dit mechanisme door beide zijden perfect begrepen en aanvaard als een legitieme vorm van protest.²⁵ In ruil voor een adequate controle van de voedselmarkt gaf de bevolking op haar beurt immers ook haar steun aan de lokale machthebber. Ze was traditionalistisch omdat ze het traditionele aristocratische gezag aanvaardde, zolang deze de stedelijke onderklasse 'in leven hield' met lage voedselprijzen en voldoende werkgelegenheid. Dit hield in dat de aristocratie het geweld van deze meute ook kon mobiliseren voor eigen gebruik tegen groepen die haar macht bedreigden. Volgens Hobsbawm vormde de stadsmeute

daarom een rem op het volwaardige 'politieke' progressieve project van de moderne arbeidersbeweging.

Vanaf 1850 werd de arbeidersbeweging immers de nieuwe gouden standaard voor protest. Deze beweging had wel een coherente ideologie en concentreerde zich niet op het bereiken van kortstondige ad-hoc-interventies zoals prijscontroles, maar op diepgaande maatschappelijke hervormingen zoals stemrecht en betere arbeidsvoorwaarden. Met volgehouden en gedisciplineerde actie wist de arbeidersbeweging deze hervormingen ook beetje bij beetje af te dwingen. Ook 'nieuwe' sociale bewegingen die daarna ontstonden, zoals het feminisme en het ecologisme, zouden dezelfde modus operandi hanteren. Met een solide organisatie en geweldloos protest trachtten ze te wegen op de politieke instellingen, en wettelijke verandering af te dwingen. Deze gedaanteverandering van protest, die zich vanaf 1850 voltrok, was volgens Hobsbawm het gevolg van verschillende diepgaande maatschappelijke transformaties. Acute hongercrises kwamen steeds minder voor waardoor ook de nood aan dit soort 'overlevingsprotest' verdween. Door de industrialisering ontstond in de steden daarenboven een nieuwe industriële arbeidersklasse die zich op een structurele manier organiseerde. Die beweging legde een grote nadruk op zelfbeheersing en zwoer geweld af. Daarnaast hadden lokale autoriteiten steeds minder begrip voor 'volksoproer'. Om de meute in bedwang te houden, werd de stedelijke politiemacht uitgebreid en versterkt. Ook de geografische segregatie tussen rijk en arm nam toe waardoor de effectiviteit van het volksprotest uit de moderne steden verdween. De toegenomen democratisering van het openbare leven maakte daarenboven een einde aan het paternalistische gezag van de stedelijke aristocratie. Deelname aan

de besluitvorming was nog enkel mogelijk voor de bevolking als die zich aan bepaalde voorwaarden hield. Protest op straat moest zoveel mogelijk het spiegelbeeld zijn van het vreedzame overleg binnen het parlementair halfgrond.

Hobsbawm beschreef in zijn boek een historische evolutie. Tegelijkertijd velde hij met zijn karakterisering van de 'prepolitieke' stadsmeute ontegensprekelijk een waardeoordeel. Pas enkele jaren later zou een collega van Hobsbawm, de tevens marxistisch geschoolde historicus Edward Palmer Thompson, een stap verdergaan. In 1974 schreef Thompson dat 'als we de achttiende eeuw exclusief door de lens van de negentiende-eeuwse arbeidersbeweging bestuderen, we deze eeuw inderdaad onvermijdelijk karakteriseren als onvolgroeid, prepolitiek met een klassenbewustzijn in de kinderschoenen'.²⁶ Daarmee trok Thompson de bevindingen van Hobsbawm radicaal door naar hun logische eindconclusie: de pre-industriële relschoppers moesten serieus genomen worden zonder ze af te meten aan de morele standaarden uit een ander tijdgewricht. Volgens Thompson verhinderde deze historische achteruitkijkspiegel immers om die vormen van protest 'te zien zoals ze waren, sui generis, met hun eigen objectieven, opererend binnen het complexe en delicate krachtveld van hun eigentijdse context'.²⁷ Voortbouwend op elkaars werk leverden de Britse historici Hobsbawm en Thompson dus pionierswerk door het pre-industriële stedelijke oproer niet langer te ridiculiseren als de irrationele woedekreet van ongeletterden met een lege maag. Ze legden daarentegen een eigentijds politiek mechanisme bloot en gaven daarmee een stem aan een groep die tot dan toe 'doofstom' was gebleven in de geschiedenisboeken.

De revival van het stedelijk oproer in het postindustriële tijdperk

Toen beide heren hun werken neerpendeden, leken die oproeren lang verleden tijd. Hobsbawm schreef in 1959: 'Enkel buiten West-Europa zal de modale burger van grootsteden nog in contact komen met dit soort oproer.'²⁸ Maar de laatste dertig jaar zijn ze terug in opmars in West-Europa – in de Verenigde Staten maakt dit fenomeen sinds de zogenaamde 'rassenrellen' in de jaren 1960 reeds langer opgang in de grootstedelijke getto's. In Frankrijk vond de eerste 'banlieue-opstand' plaats in 1979 in een buitenwijk van Lyon. Daarna kwamen zulke *émeutes urbaines* steeds vaker voor. Voorlopig hoogtepunt waren de massale rellen die in 2005 uitbraken in de Parijse buitenwijk Clichy-sous-Bois nadat twee jongeren verongelukten toen ze zich schuilhielden voor de politie. De rellen breidden zich uit naar andere Franse buitenwijken en duurden drie weken. De toestand was zo ernstig dat de Franse regering de noodtoestand uitriep. In Engeland braken in 1981 rellen uit in het Zuid-Londense district Brixton nadat agenten hadden geprobeerd om een zwaargewonde verdachte aan te houden. De volgende dag verspreidden de rellen zich naar meer dan dertig steden. Daarna kende Engeland nog verschillende fases van stedelijke onrust (in 1985, 1992 en 2001) met als voorlopig hoogtepunt de rellen van 2011. Ook ons land werd de laatste jaren verschillende malen het toneel van spectaculaire aanvaringen tussen jongeren en de politie, zoals in de Borgerhoutse Turnhoutsebaan in 2002 na de moord op Mohammed Achrak, en in de Brusselse Anspachlaan bij de viering van de WK-kwalificatie van het Marokkaanse elftal en de anti-slavernijbetoging in november 2017. Gelijkaardige situaties deden zich voor in Nederland in het Utrechtse Ondiep (2007),

de Amsterdamse Slotervaart (2007) en de Haagse Schilderswijk (2015).

Het stedelijk oproer is de afgelopen dertig jaar dus terug op het toneel verschenen. Al deze rellen vertonen gelijkaardige kenmerken.²⁹ Ze breken meestal uit in de periferie van grootsteden, in wijken die achterlopen op de rest van het land. De werkloosheid is er hoger, er is minder economische activiteit en de kwaliteit van huisvesting, onderwijs en gezondheidszorg laat vaak te wensen over. Deze achterstand uit zich ook in hogere criminaliteitscijfers. De hoofdrolspelers bij de rellen zijn meestal jongemannen met een migratieachtergrond, vaak van de tweede of derde generatie. Deze groep heeft het moeilijk op de reguliere arbeidsmarkt en slaagt er veel minder dan leeftijdgenoten in om door te stoten naar de hogere inkomensschijven. Dat wil niet zeggen dat dit soort onlusten schering en inslag zijn in deze wijken. Ze blijven nog steeds hoogst onvoorspelbaar en onalledaags. De aanleiding is bijna altijd excessief – en meestal dodelijk – politiegeweld,

waarna grote clashes tussen politie en lokale jongeren op straat uitbreken. Dikwijls is de relatie tussen de plaatselijke politiemacht en de lokale bevolking ook al veel langer gespannen. Wanneer het oproer uitbreekt, krijgen de ordetroepen de toestand meestal pas na enkele nachten weer onder controle. Gedurende enkele dagen hebben de reischoppers dus het overwicht op straat. Tijdens die kortstondige ‘straatheerschappij’ steken ze auto’s in brand, richten ze vernielingen aan en plunderen ze winkels. De traditionele media, maar ook burgerjournalisten, omstanders en de deelnemers zelf, brengen dit stedelijke jongerengeweld vervolgens uitvoerig in beeld. Lokale gebeurtenissen worden zo als het ware genationaliseerd, met alle gevolgen van dien. Zo stelden Engelse jongeren uit andere delen van het land dat ze in 2011 werden ‘aangestoken’ door tv-beelden van brandende wagens in Tottenham.³⁰

Het verdwijnen van het stedelijke oproer vanaf 1850 lijkt vanuit historisch perspectief dus eerder een aberratie dan een definitieve

Optocht in Clichy-sous-Bois na de dood van twee jongeren die vluchtten voor de politie, 2005. (lexpress.fr)

evoluitie. Vanzelfsprekend zijn er verschillen tussen het huidige fenomeen en dat van het pre-industriële tijdperk: het postindustriële stedelijk oproer speelt zich vooral af in de rand van de grootsteden en niet langer in het centrum. Hoofdrospelers zijn de kinderen en (achter)kleinkinderen van arbeidsmigranten die in de tweede helft van de 20e eeuw naar Europa zijn gekomen. De aanleiding is daarenboven niet langer voedselschaarste maar politiegeweld. Toch zijn er ook opvallende gelijkenissen. Er is sprake van een gelijkaardige ‘anonieme traditie’.³¹ Openlijk verzet tegen hun oversten kon de pre-industriële stedelingen immers duur komen te staan. Met anonieme dreigbrieven, nachtelijke vernielingen en vermomd geweld was het voor hen mogelijk om veel dreigender en duisterder uit de hoek te komen. Volgens E.P. Thompson was dit anonieme geweld veel effectiever ‘omdat het edel-

lieden, magistraten en burgemeesters de stuipen op het lijf joeg’.³² Bij de Londense onlusten van 2011 moet het ontbreken van woordvoerders en programma’s dus niet per se als een zwakbod worden beschouwd. De verbonden bandana’s en opgeslagen hoodies maakten net een veel intimiderender optreden mogelijk. Zo verklaarde een anonieme betoger aan de krant *The Guardian*: ‘Het was een oorlog en we hebben de politie doodsbang gemaakt. Voor één keer waren wij het niet die bang waren’.³³ Deze anonimiteit wortelt dus in een langere traditie van stedelijk protest. Thompson vatte dit pre-industriële protest op als een vorm van ‘contratheater’. Net als het elitaire machtsvertoon volgde dit volkse oproer immers ook theatrale regels. Daarbij werd de staat omgebouwd tot een carnavalesk schouwtoneel waarin de stedelijke onderklasse voor één keer de hoofdrol speelde.

De rellen in de Haagse Schilderswijk, 2015. (ad.nl)

Karikatuur over de rellen in Engeland in 2011. (ingejontink.wordpress.com)

Net als tijdens het carnavalsfeest werden de dagelijkse machtsrelaties daarbij kortstondig op hun kop gezet en namen de klassieke onderdanen de plaats in van de machthebbers. In 2011 spraken deelnemers in gelijkaardige termen over de rellen. Een 22-jarige werkloze man uit Manchester verklaarde dat 'het gigantische politiestation voor één dag van ons was. In Salford [een wijk in Manchester, red.] heerste er een *party*-sfeer. Iedereen stond buiten, te drinken ... wiet te roken, te lachen'.³⁴ Een 16-jarig meisje had het over 'een festival zonder eten, zonder drinken, zonder muziek, maar een gratis shopping *trip* voor iedereen'.³⁵ De deelnemers verwezen zelf naar het ongebruikelijke karakter van deze machtsomkering: 'Dit is niet zomaar zoals iedere andere dag ... niet zomaar een normale, routineuze strontdag, *same-old same-old*'.³⁶ Net als in de 18e eeuw zijn de huidige rellen geen alledaagse gebeurtenis: het oproer

verdwijnt even snel als het is opgekomen. Tussen verschillende uitbarstingen kunnen verschillende jaren liggen waarin alles zijn normale gangetje gaat.

Straatspektakel met vuur en stenen moet net als in de 18e eeuw dus in de eerste plaats geïnterpreteerd worden als volks spierballengerol dat wortelt in lokale machtsverhoudingen. Het zijn 'demonstraties' in de meest letterlijke betekenis van het woord. Daarbij hebben de relschoppers geen enkele interesse om zich verstaanbaar te maken in nationale politieke praatprogramma's. Dit straattheater volgt juist heel andere codes: in plaats van maatpakken is het uniform hier een trainingspak. Er wordt letterlijk een andere taal gesproken: geen *posh* lizig Engels maar een rauwe mengeling van dialect, hiphop-*slang* en Jamaicaans patois, geritmeerd met een overvloedig gebruik van krachttermen. In dit schouwstuk spelen niet de subtiële on-

derscheidingsmechanismes die gangbaar zijn in de hogere regionen van de samenleving, maar gelden opzichtige en protserige sport- en luxemerken als het ultieme statussymbool. Bij de relschoppers is dus geen sprake van politieke onwelsprekendheid, maar wel van een heel ander politiek vocabulaire dan dat van de politieke, journalistieke en intellectuele elite. Een laatste parallel tussen de vroegere en huidige oproerkraaiers is de voorkeur van de stedelijke armen voor snelle en directe actie. De pre-industriële meute was immers niet op zoek naar diepgaande of structurele hervormingen. Hun acties moesten daarentegen onmiddellijk renderen in interventies van de machthebbers op de voedselmarkt of liefdadigheid van hun kant. Om succesvol te zijn moest het oproer zo snel en onverwachts mogelijk zoveel mogelijk schade aanrichten. De spontane en losse organisatievorm liet daarenboven geen sporen na en maakte het moeilijker om de deelnemers achteraf te straffen. Ook in Engeland zijn het net deze eigenschappen die de stadsrellen zo ongrijpbaar maken. Het geweld kon plots ergens opduiken, zich snel verplaatsen en daarna ook weer in rook opgaan. Enkele deelnemers van de rellen van 2011 gaven inderdaad aan dat ze geen enkele interesse hadden in regulier protest. Een zekere Dexter verklaarde: 'F*** protest, wat de rellen? Alsof de *lads* uit de buurt geïnteresseerd zouden zijn om op straat te komen voor een protest. Dit was gewoon voor 10 paar nieuwe Adidasen'.³⁷ Een andere deelnemer uit Birmingham verklaarde dat 'het niet bedoeld was om de regering omver te werpen, of de straten terug te claimen, of van die *shit* zoals die mensen in die tenten [verwijzend naar de Occupy-beweging, red.]'.³⁸ Deze uitspraken lijken niet te wijzen op de afwezigheid van een politiek bewustzijn, maar veeleer op een zeer cynische visie op politiek en de effectiviteit

van regulier protest. De Amerikaanse politicoloog James C. Scott stelde daarom dat de 'keuze voor vluchtige, directe actie niet als een bewijs van politieke incompetentie en de onbekwaamheid tot meer gesofisticeerde vormen van politieke actie moet gezien worden.'³⁹ Hoewel de spontaniteit, anonimiteit en afwezigheid van een formele structuur traditioneel geïnterpreteerd werden als het onvermogen van de stedelijke onderklasse om een solide beweging op te zetten, stelde Scott dat deze vorm juist een tactisch weloverwogen keuze was. Hiermee actualiseerde Scott de bevindingen van E.P. Thompson. Hij toonde aan dat het zinnvoller is om de relschoppers serieus te nemen en om hun politieke bewustzijn niet te onderschatten. Dat is geen eenvoudige taak omdat we ons ongemakkelijk voelen bij dit spektakel van maskers, vuur en geweld. Daarbij moeten we echter in ons achterhoofd houden dat dat ongemak net het beoogde effect is.

De macht van het trainingspakkenproletariaat

De neerbuigende visie van Marx en Engels op het pre-industriële lompenproletariaat verschilt in feite niet zoveel van de voorstelling die Zizek en Bauman in 2011 gaven over het hedendaagse trainingspakkenproletariaat.⁴⁰ Vanuit sociaalhistorisch 'Thompsoniaans' perspectief blijkt echter dat de Engelse relschoppers weleens over veel meer politiek bewustzijn konden beschikken dan de politiek correcte consensus na de rellen deed vermoeden. Het politieke karakter van deze acties erkennen staat daarmee niet gelijk aan het legitimeren, goedpraten of heroïseren ervan. Natuurlijk kunnen we ons vragen stellen bij de wenselijkheid van dit soort geweld, maar deze ethische vraag leidt niet tot een beter begrip van de acties zelf. Uitspraken over de

relshoppers als ‘apolitiek’ of ‘protopolitiek’ zeggen vooral iets over de morele normen en verwachtingen van de spreker in kwestie. Het stedelijke oproer in 2011 voldeed inderdaad niet aan de gouden standaard voor politiek protest die vanaf 1850 de norm werd: een vreedzaam oplopen waarin duidelijke eisen worden gearticuleerd aan de betrokken overheden. De werken van Hobsbawm, Thompson en ook de Amerikaanse socioloog Charles Tilly toonden aan dat de gedaanten die protest aanneemt, zich aanpassen aan veranderende sociaal-economische verhoudingen en verschuivende politieke machtsconstellaties. De revival van het stedelijke oproer in de laatste dertig jaar toont echter aan dat deze processen niet onomkeerbaar zijn. Het heropduiken van dit ‘pre-industriële’ protestrepertoire lijkt het symptoom te zijn van dieperliggende maatschappelijke transformaties. Dit betekent niet dat moderne protestvormen, zoals betogingen, petities of stakingen, plots zullen verdwijnen. De revival van het stedelijke oproer lijkt in de eerste plaats gebonden aan het ontstaan van een nieuwe stedelijke onderklasse door een samenloop van verschillende ruimere ontwikkelingen in de tweede helft van de 20e eeuw, zoals de desindustrialisering, de toenemende stroom migranten en de moeizame insluiting van deze groep in de politieke besluitvorming en de arbeidsmarkt. Ironisch genoeg maakt net de massale mediatisering van het openbare leven de jarenlange ruimtelijke segregatie tussen arm en rijk daarbij ongedaan. In tegenstelling tot de pre-industriële steden kunnen de armen van de moderne stad nu van een afstand de hele goegemeente de stuipen op het lijf jagen. Na een kortstondige afwezigheid vindt het stedelijke oproer via televisie- en computerschermen dus terug ingang in onze huiskamers, salons en vergaderzalen. Het stedelijke weefsel wordt zo op

hoogst grafische en gewelddadige manier weer zichtbaar. Daarbij lijkt de vraag of dit nu een gelegitimeerde vorm van protest is minder relevant dan de vraag welke veranderende machtsverhoudingen aanleiding geven tot deze vorm van protest.

- 1 Matt PRODGER, Mark Duggan inquest: Why killing was deemed lawful. Op: *BBC*, <http://www.bbc.com/news/uk-england-london-25321711>, 08/01/2014.
- 2 Paul LEWIS, Tottenham riots: a peaceful protest, then suddenly all hell broke loose. In: *The Guardian*, <http://www.theguardian.com/uk/2011/aug/07/tottenham-riots-peaceful-protest>, 07/08/2011.
- 3 London Schools of Economics and Political Science - The Guardian, *Reading the Riots, investigating England's summer of disorder*, Londen, 2011, pp. 18-19. Dit citaat is een vertaling uit het Engels.
- 4 Cijfers uit bovenstaand rapport LSE/The Guardian en rapport Home Office, *An overview of recorded crimes and arrests resulting from disorder events in august 2011*, Londen, 2011.
- 5 Lee BRIDGES, Four days in August: The UK riots. In: *Race & Class*, 54(2012)1.
- 6 Tom WHITEHEAD & Andrew HOUGH, London riots: BBC criticised for branding thugs as protesters. In: *The Telegraph*, <http://www.telegraph.co.uk/news/uknews/crime/8690267/London-riots-BBC-criticised-for-branding-thugs-as-protesters.html>, 09/08/2011.
- 7 David CAMERON, House of Commons Statement. Op: *BBC*, <http://www.bbc.co.uk/news/uk-politics-14492789>, 11/08/2011. Dit citaat is een vertaling uit het Engels.
- 8 Interview met Boris Johnson. In: *Reuters*, <https://www.reuters.com/video/2011/08/09/frustration-with-officials-over-riots?videoId=218130029>, 9/8/2011. Dit citaat is een vertaling uit het Engels.
- 9 Home Affairs Committee, *Policing Large Scale Disorder: Lessons From the Disturbances of August 2011*, Londen, 2011. Dit citaat is een vertaling uit het Engels.
- 10 Carly J. LIGHTOWLERS, Let's get real about the riots: Exploring the relationship between deprivation and the English summer disturbances of 2011. In: *Critical Social Policy*, 2014.

- 11 David CAMERON, The fightback after the Riots. In: *Gov.Uk*, <https://www.gov.uk/government/speeches/pms-speech-on-the-fightback-after-the-riots>, 15/8/2011. Deze citaten zijn vertalingen uit het Engels.
- 12 Sophie BODY-GENDROT, Urban Violence in France and England, comparing Paris (2005) and London (2011). In: *Policing and Society*, 23(2013)1, p. 22.
- 13 Zie bijvoorbeeld: Simon WINLOW, Steve HALL, James TREADWELL, Daniel BRIGGS, *Riots and Political Protest*, Londen, 2015, p. 137.
- 14 S. WINLOW, S. HALL, J. TREADWELL, D. BRIGGS, *Riots and Political [...]*, p. 136. Dit citaat is een vertaling uit het Engels.
- 15 Zie bijvoorbeeld: Sadiya AKRAM, Recognizing the 2011 United Kingdom Riots as Political Protest. In: *British Journal of Criminology*, 54(2014)13, pp. 375-392; Gareth MILLINGTON, London 2011, Urban Culture, and the Post-Political City. In: *Antipode*, 48(2016)3, pp. 705-723.
- 16 Sadiya AKRAM, Recognizing the [...], p. 383. Dit citaat is een vertaling uit het Engels.
- 17 Zygmunt BAUMAN, The London Riots – On Consumerism Coming Home to Roost. In: *Social Europe*, <https://www.social-europe.eu/the-london-riots-on-consumerism-coming-home-to-roost>, 9/8/2011; Slavoj ZIZEK, Shoplifters of the World Unite. In: *London Review of Books*, 33(2011)17, pp. 28-29.
- 18 Interview met Zygmunt Bauman. In: *Social Europe*, <https://www.social-europe.eu/interview-zygmunt-bauman-on-the-uk-riots>, 15/08/2011. Dit citaat is een vertaling uit het Engels.
- 19 Zie voor een gelijkaardige benadering van stedelijk geweld: Antoon VRINTS, *Het Theater van de Straat: publiek geweld in Antwerpen tijdens de eerste helft van de twintigste eeuw*, Amsterdam, 2011.
- 20 Eric HOBBSBAWM. *Primitive Rebels*, Manchester: The University Press, 1959.
- 21 Eric HOBBSBAWM. *Primitive [...]*, p. 2.
- 22 Karl MARX & Friedrich ENGELS, *Het Communistisch Manifest*, Amsterdam, 1848(1979), p. 53.
- 23 Eric HOBBSBAWM. *Primitive [...]*, p. 125. Dit citaat is een vertaling uit het Engels.
- 24 Eric HOBBSBAWM. *Primitive [...]*, p. 110. Dit citaat is een vertaling uit het Engels.
- 25 Eric HOBBSBAWM. *Primitive [...]*, p. 116.
- 26 Edward Palmer THOMPSON, Patrician Society, Plebeian Culture. In: *Journal of Social History*, 7(1974)4, p. 398. Dit citaat is een vertaling uit het Engels.
- 27 E.P. THOMPSON, Patrician Society [...], p. 398. Dit citaat is een vertaling uit het Engels.
- 28 Eric HOBBSBAWM. *Primitive [...]*, p. 110. Dit citaat is een vertaling uit het Engels.
- 29 Zie bijvoorbeeld: David WADDINGTON & Mike KING, Identifying Common Causes of UK and French Riots Occurring Since the 1980s. In: *The Howard Journal*, 48(2009), pp. 245-256.
- 30 London Schools of Economics and Political Science - The Guardian, *Reading the Riots [...]*, p. 33.
- 31 E.P. THOMPSON, Patrician Society [...], p. 399.
- 32 E.P. THOMPSON, Patrician Society [...], p. 400. Dit citaat is een vertaling uit het Engels.
- 33 Reading the Riots. In: *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/uk/video/2011/dec/05/reading-riots-video>, 5/12/2011. Dit citaat is een vertaling uit het Engels.
- 34 London Schools of Economics and Political Science - The Guardian, *Reading the Riots [...]*, p. 20. Dit citaat is een vertaling uit het Engels.
- 35 London Schools of Economics and Political Science - The Guardian, *Reading the Riots [...]*, p. 28. Dit citaat is een vertaling uit het Engels.
- 36 James TREADWELL e.a., Shopocalypse now: Consumer Culture and the English Riots of 2011. In: *British Journal of Criminology*, 53(2012)1, p. 9. Dit citaat is een vertaling uit het Engels.
- 37 James TREADWELL e.a., Shopocalypse now [...], p. 11. Dit citaat is een vertaling uit het Engels.
- 38 James TREADWELL e.a., Shopocalypse now [...], p. 10. Dit citaat is een vertaling uit het Engels.
- 39 James C. SCOTT, *Domination and the Arts of Resistance*, New Haven: Yale University Press, 1990, p. 151. Dit citaat is een vertaling uit het Engels.
- 40 Frank BOVENKERK, Rehabilitatie van het rapalje. Hoe en waarom Marx en Engels het lompenproletariaat ten onrechte hebben afgeschilderd als een reactionaire kracht. In: *Sociologische Gids*, 51(2004)4.